կը դառնայ գուցէ աղբիւր ամբողջ Եւրոպայի դժբաղդութեան։

Գուցէ դա պատմական Նախախնամութեան կամք է. Եւրոպան չուզեց հոգալ Հայաստանի վրա, խուլ մնաց նրա լաց ու աղաչանքին, — այժմ դարերով տանջված Հայաստանը կուղարկի շէնչ, քնքուշ դարձած, քաղաքակիրթ Եւրոպային մի ընծայ, նրա եսականութեան, անտարբերութեան և անմարդասիրութեան փոխարէն մի հրէշ, մի ասերիչ ախտ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Մոսկվա, 30 հոկտեմբ.

Խնդրում ենք «Մշակի» էջերում տեղ շնորհել այս մեր երկտողին։

«Экон. Пол. Тур. Арміи» բրօշիւրը այժմ ուղարկած է «Մշակի» խմբագրութեան՝ որը իր վրա յանձն առաւ ծախելու և տարածելու հոգսերը և նեղութիւնները։ Գնել ցանկացողներին այժմ հրաւիրում ենք դիմել «Մշակի» խմբագրութեան։ Այդ բրօշիւրը, ինչպէս յայտնի է «Մշակի» ընթերցողներին, ծախվում է յօգուտ Մոսկվայի չքաւոր ուսանողներին։

Պարտք ենք համարում «Մշակի» 144 համարում տպած մեր հաշւի մի սխալը ուղղել։ Բրօշիւրը տպած է եղել՝ ոչ թէ 1500 օր., այլ միայն մի զաւօդ—1200 օր.։

Մեր խորին շնորհակալութիւնը յայտնում ենք պ. Բ. Մատինեանցին և պ. Մ. Պապաեվին՝ որոնցից առաջինը Ս. Պետերբուրգում, իսկ երկրորդը Նիժնիում այդ բրօշիւրի տարածելուն նըպաստեցին։

Գր. Խլղաթեանց, Ց. Տէր-Մովսէսեանց, Ա. Քալանթարեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 13 նոյեմբերի

Թիֆլիսի քաղաքացի հանգուցեալ Մովսէս Միրզայիչ Միրիմանեանց 1867 թւոյն Հաւլաբարի սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ ձորակին մէջ իւր ունեցած բրուտի գործատուն, այն է կաւէ ամաններ շինելոյ տեղ, կտակեց լինել մշտնջենաւոր կալուած Լիմ և Կտուց անապատաց։ Եւ կտակագիրն ևս իւր ձեռամբ գրելով երկու արժանաւոր վկաների ստորագրել տուաւ և յիշեալ սուրբ ուխտերուն յանձնեց։

Բայց այժմ երբ ինքն իւր մահկանացուն է կընքած, իրան համարին եղբայրներ մեծ. Իվան և Արտէմ աղայք իրենց գերդաստանի և հանգուցեալ եղբօր յիշատակին անմահացնելու համար իրենց կողմից կրկին նուիրել փութացան դայն յիշեալ վանօրէից։

Առ այս կը խնդրեմք, պ. խմբագիր, որ բարեհաճէք ձեր թերթին մէջ մի անկիւն շնորհել այս յօդուածոյս ի խրախոյս համօրէն ազգայնոց մերոց, որպէս զի մեր ազգայիններէն իւրաքանչիւր ոք օրինակ առնեն իրանց կարողութեան համեմատ ու և իցէ ազգային յառաջադիմութեան և բարի նպատակի համար իրանց յաւերժական յիշատակներ թողուլ։

Լիմ անապատի գործակալ, Անանիա վարդապետ Շիրոյեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Խ. Խաչատուրեանցից ստացանք 4 րուբլ բաժանորդագին «Journal d'Orient» լրագրի համար։ Առաջվայ 810 րուբլ գումարի հետ անում է 814 րուբլ։

—

Պ. Սամսոն Ասրիեանց խնդրում է մեզ յայտնել որ արդէն սկսել է թարգմանել հայերէն լեզուով «Կոմս Օմէ դը Մոնտիօն» գրքոյկը, գործ Հորենի։ Ուստի խնդրում է որ պ. պ. թարգմանիչները այլ ևս չաշխատեն թարգմանել յիշեալ գրքոյկը։

—

ՆՈՒԽՈՒԻՑ մեզ գրում են որ այդ քաղաքում յաճախ պատահում են գողութիւններ և այլ անկարգութիւններ։ Քաղաքի կարգապահութիւնը շատ թոյլ է։

—

Թիւրքաց Հայաստանից ստացված մասնաւոր նամակներից տեղեկանում ենք, որ Ալիկ-Ճէվազի և Խամուր-Բերդի կողմերը ճանապարհները խիստ վտանգաւոր են, քիւրդերի աւազակութիւնների պատճառով։ Քիւրդերը բռնել են բոլոր անցքերը (կիրճերը) և կողոպտում են բոլոր անցնողներին, այնպէս որ դէպի Ռուսահայաստան ճանապարհորդները ստիպված են անցնել Դիադինի և Բայազիդի վրայով։

—

Ներսիսեան դպրոցի 5-րորդ դասատան աշակերտները ստանալով նոյեմբերի 13-ին իրանց գրադարանի համար մի օրինակ «Հրապարակախօս Ձայն» նուէր պ. Բ. Աւրզանանցից, շնորհակալութիւն են յայտնում պարոնին։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են։ «Այստեղի գիւղերում տարածված են այժմ այլ և այլ տարափոխիկ ախտեր։ Հիւանդութեան տարածման սկզբնապատճառը ոմանք համարում են պարսկահպատակ և տաճկահպատակ բազմաթիւ ասորի գերդաստանները, որոնք իրանց հայ են ձևացնում, հասարակութիւնից աւելի հեշտութեամբ ողորմութիւն ստանալու համար։ Թէ քաղաքը և թէ գաւառիս գիւղերը լի են դրանցով։ Նրանց կեղտոտ ապրուստը, կեղտոտ զգեստները, անյարմար, խոնաւ բնակարանները,—այդ բոլորը նպաստում է հիւանդութիւնների տարածվելուն։ Բացի սորանից այդ ասորիները իբրև թափառող խմբեր, մեծ արագութեամբ տեղից տեղ փոխվելով, աւելի էլ մեծ հեշտութեամբ տարածում են ժողովրդի մէջ զանազան ախտեր։ Հրաւիրում ենք պօլիցիային ուշադրութիւն դարձնել այդ թափառականների վրա։ Զարմանալի է որ այդ ասորիների մեծ մասը յաղթանդամ, զօրեղ մարդիկ են, բայց փորձեցէք նրանց աշխատեցնել, երկու անգամ աւելի փող էլ վճարելով, քան թէ այլ մշակներին,—նրանք դարձեալ չեն համաձայնվի աշխատել, նախապատուելով անդադար մուրալ»։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են։ «Այս օրերս Ղարսի նահանգի սահմաններին մօտակայ Թիւրքաց Հայաստանի մի թիւրք գիւղից եկած էին այստեղ մի խումբ մշակներ, դրանք կապալով վերցրած են Ախալցխա-Միխայլովեան խճուղու քարեր դարդելու։ Նրանց գլխաւորի հետ ծանօթանալով (անունը Սաֆար է), զարմացայ իմանալով որ դրանք բոլորն էլ հայեր են։ Չը նայելով որ հագնված են թիւրքաց շորերով, խօսում են տաճկերէն, տաճկի մօտ բոլորովին թիւրք ձևացնելով իրանց, բայց երբ հարցրի նրանց այդ տարօրինակ վարմունքի պատճառը, պատասխանեցին որ 30 տնից բաղկացած նըրանց գիւղը մահմետականութիւն ընդունած հայեր են։ «Մենք ծածուկ պաշտում ենք լուսաւորչի հաւատը, ասեցին նրանք ինձ, իմ մի քանի ընկերների ներկայութեամբ, գիտենք հայոց տօները և պաս ենք պահում, բայց վախենալով թիւրքերի մոլեռանդութենից, նրանց մօտ ձևանում ենք մահմետական։ Եթէ մեր գիւղը մնար Ռուսաց սահմանների մէջ, մենք կը վերականգնեցնէինք մեր եկեղեցին և համարձակ կը պաշտէինք քրիստոնէութիւնը»։ Ո՞ւր է մի հայոց լուսաւորչական, միսիօնարական ընկերութիւն և ինչի վրա է մտածում էջմիածինը։

—

«Правит. Вѣстникъ» լրագրում տպված է ներքին գործերի մինիստրութեան հրաման, որով Ռուսաստանում բնակվող կարայիմ անուանված ազգին պատկանող հրէաները ճանաչվում են միևնոյն բոլոր ռուս հպատակներին հաւասար իրաւունքներ ունեցող քաղաքացիներ։ Կարայիմները հրէաներ են, թէ ցեղով և թէ կրօնով, այսինքն հրէական ծագումից են և մովսիսական կրօնի են պատկանում, միայն չեն ընդունում Թալմուդ անուանված հրէական կրօնական գիրքը, այլ իրանց կրօնի հիմքը ճանաչում են միմիայն հին-կտակարանը։ Նըրանք բազմաթիւ չեն Ռուսաստանում, շատ խաղաղասէր և աշխատող ժողովուրդ են, երբէք վաշխառութեամբ չեն պարապում, փողեր տոկոսով չեն տալիս, ոչ ոքին չեն հարստահարում և մեծ հակում ունեն դէպի տնտեսութիւնը և երկրագործութիւնը։

—

Լրագիրները հաղորդում են որ Նախկին մինիստր կոմս Վալուև գրում է այժմ մի ռոման, որ շուտով կաւարտվի և կը հրատարակվի։ Երևի այդ ռոմանը մեծ հետաքրքրութիւն կը շարժի ռուս հասարակութեան մէջ և սաստիկ շատ կարդացվի։

—

«Вѣстникъ Европы» ամսագրի նոյեմբերի տետրակի մէջ հրատարակված է ռուս երևելի գրող Տուրգենևի մի փոքրիկ վէպ, կամ պատկեր «Пѣснь торжествующей любви» վերնագրով, իտալական կեանքից վերցրած։ Մենք ագահութեամբ սկսեցինք կարդալ երևելի գրողի այդ նոր վէպիկը, բայց ո՜րքան խաբված տեսանք մեզ մեր յոյսերի մէջ, երբ փոխանակ Տուրգենևի րէալական զօրեղ գրչի, հանդիպեցինք այդ իր նոր գրուածքի մէջ միստիցիզմով լի մի աննպատակ ստեղծագործութիւն։ Երևի բոլոր ռուս նըշանաւոր գրողներին վիճակված է վերջացնել իրանց գրական ասպարէզը միստիկական զզուելի ուղղութեամբ։

—

«Кавказъ» լրագրում կարդում ենք որ նոյեմբերի վերջերում հասնելու է ԹԻՖԼԻՍ մեր քաղաքում մի կամ երկու կոնցերտ տալու համար մի նշանաւոր պիանիստ (պիանօի վրա ածող) տիկին Բէրտենսօն—Վօրօնեց, որ իր երաժշտական ուսումը առել է Ս. Պետերբուրգի կոնսէրվատօրիումի մէջ։ Մայրաքաղաքի բոլոր լրագիրները մեծ գովասանքով խօսում են երիտասարդ տիկնոջ երաժշտական տաղանդի մասին։

—

Կիրակի, նոյեմբերի 15-ին Թիֆլիսի Ամառային թատրօնում հայ մշտական խումբը ներկայացրեց մի կոմեդիա 2 արարուածով և երկու վօդեվիլներ։ Անտրակտում ա. Հրաչեայ կարդաց մի քանի բանաստեղծութիւններ։ Տիկին Հրաչեայ սովորական գեղեցիկ կարդաց «Վանեցի մօր երգ» բանաստեղծութիւնը, որ շատ ոգևորեց ներկայ եղած փոքրաթիւ հասարակութեանը։

—

«Тифл. Объявл.» լրագրի թղթակիցը հաղորդում է Բաթումից նոյեմբերի 13-ից։ Տրապիզօնի մեր հիւպատոսը կիսապաշտօնական հեռագրով հաղորդում է նահանգապետին, թէ լուր է տարածված ժանտախտի յայտնվելու մասին Վրուցա գիւղում, Խօնիի մօտ, Թիւրքաց երկրում։ Մեզ յայտնի է պաշտօնական աղբիւրներից, աւելացնում է «Тифл. Объявл.» լրագիրը, որ այդ լուրը ի նկատի առնելով, տեղական նահանգապետը գործադրել է ցաւի տարածման առջև բոլոր միջոցները։ Հաղորդակցութիւնը մեր ցամաքային սահմաններից ընդհատված է, իսկ ծովից մինչև բրանդ-վախտի իրաւունքներով յանձնված է քննել մեր սահմանների մօտ եկող բոլոր նաւերը»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Եւրոպական մամուլը չը հաւատաց իշխան Բիսմարկի հրաժարականի կարելութեանը։ Գանէ արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնի մէջ նա այնքան ամուր է, որ Եւրոպայի մէջ ոչ ոք չի հաւատայ, թէ Բիսմարկ կարող է այդպէս վաղաժամ հե-

---

«Ջնօշ! քու տիրու հօր էն…» կամ «Աղա, քընահօր տղա, էդ ձիան յաքին խի կապալ չես»—ես գժի պէս փախչում եմ, հաւատացէք, ականջներս բռնած փախչում եմ սենեակ, որովհետև սիրտս քիչ է մնում պատռի։ Այդպիսի ժամանակ գիտես ինչ եմ անում։ Վերցնում եմ լրագիրը և նրա թերթով բոլորովին ծածկում երեսս, որ չը տեսնեմ իրականութեան յուսահատացնող պատկերը։ Միակ մխիթարութիւնը—փօստն է, որ ստանում եմ 2—3 շաբաթը մի անգամ. Գիտես ինչպէս եմ ուրախանում այդ ժամանակ։ Ով իմ դրութեան մէջ եղել է, նա լաւ կարող է վերլուծել իմ հոգեկան տրամադրութիւնը։ Բայց որ այդ առհացին ուրախութիւնը մի օրուայ մէջ չը մեռնեմ, ես սկզբից կարդում եմ նամակները, պաշտօնական թղթերը—իսկ լրագիրների ամեն մի համարը թողնում եմ իրանց նշանակած օրերի համար, որ առաւօտները վերկենալիս մտածեմ «այսօր նոր բան ունեմ կարդալու»։ Այդպիսով ես արհեստապէս փոխում եմ տրամադրութիւնս,—մի խօսքով ինքնախաբէութեամբ եմ պարապում, սիրելիս։

Դու այսօր երևի լսել ես համալսարանում մի որ և է երիտասարդ գիտնականի դիսպուտ՝ ինչպէս նա և իր հակառակորդները վիճելով աշխատում էին ապացուցանել, պարզել մի որ և է գիտնական միտք։ Ես այդպիսի դիսպուտներ ամեն օր եմ լսում։ Օրինակ։

—Աղա, թուանի, էծը խի տուն եկալ չի։

—Հը՞։

—Ջօսս!

—Փի՛ջ։

—Աղա էծն եմ ասում, չալ էծը խի պերալ չես։

—Ես չինչ գիտեմ։

—Ըմբօ?! Սըֆաթին հալա եչի, սըֆաթին։

—Եչի չինչանք քեզ ֆով տամ ա։

—Նահլաթ քէ չար սատանա հա! Ըր եմ կենալու կլօխը տափին տամ հա։

—Դէ մի տեսնամ թէ ըսօրվայ կերած կարկօթը տաղթմից չարի—էլ ես չինչ ուզա եմ։

—Ըռեխին եչի։ Աստ չըրա էծը։

—Ալ էծը,—հենա կեալիս ա, երկալ ոտները նի կոխի աչքդ։ Դիսպուտը և վէճը վերջացաւ, որովհետև գիտնական միտքը «էծը»—որոշվեց, ընդհանուր ուրախութիւն պատճառելով թէ հակառակորդներին և թէ հակաստանողներին։

Զուրկ չեմ այստեղ և էստետիքական բաւականութիւններից, լսիր—դու էլ կը զմայլես։

—Աղջի, Հասմիկ, եկ մի կլօխս պտռի—ձայն է տալիս մի պառաւ գլուխը քորելով իր հարսին, որ այդ ժամանակ ձեռքերը աղքի մէջ աշխատում է։ Հասմիկը ձեռքերը արխալուղի փեշերին քսելով, գցում է մազերը, պառաւի գըլխին թռած անտառը արինկեր գազաններ որսալու։

—Օխայ —բացականչում է պառաւը խորին բերկրութեամբ։

—Զահրումար! պատասխանում եմ խորին բարկութեամբ և երեսս շուռ տալիս։

Յիշում եմ «Avanzo»-ի մագազինի լուսամուտում քաշարած գեղեցկուհու պատկերը, նրա կախարդիչ երկնագոյն աչերը, մարմարինի պէս սպիտակ կուրծքը, ոսկեգոյն հրաշալի մազերը,—յիշում եմ ինչպէս սիրահարի պէս ժամերով կանգնած զմայլած նայում էի այդ անշունչ գեղեցկուհու վրա—քիչ էր մնում ծախէի միակ ձեռք հագուստս, որ գնեմ այդ պատկերը…

Երանի գնած լինէի։ Գոնէ մի մխիթարութիւն կը լինէր այս ողորմելի անկիւնում, ուր գեղեցիկ սեռ անգամ չը կայ։ Այո՛, չը կայ։ Ես սարսափելի բողոքում եմ։ Այն հրեշտակ գեղեցկուհուն էլ գեղեցիկ սեռ անուանել, այստեղի կանանցն էլ։ Այստեղ ես կանայք չեմ տեսել։ Տեսել եմ մի շարժվող էակներ արխալուղի մէջ, կարմիր ոտքերով ու հազար ու մի կեղտոտ փալասներով փաթաթած գլուխներով, ամեն մի ոտի վրա մի լիտր ցեխ, իսկ երեսները բոլորովին ծածկած։ Ես չը կարողացայ հասկանալ, ինչ մի երևելի բան կայ դրանց քթի և բերանների մէջ, որ այդպէս խնամքով ծածկում են հետաքրքիր աչքերից։

Կարծեմ բաւական է, ինչ խօսեցի այստեղի կեանքիս մասին։ Ասա ինձ այժմ ինչ նորութիւններ կան աշխարհում։ Գուցէ երկրագունդի 6-դ մասն էլ են գտել… Ես մի ամսից յետոյ կիմանամ…

Ի՞նչպէս ես դու ինքդ։ Դասեր ունե՞ս։ Գրականական երեկոներ շարունակվո՞ւմ են։ Դիր՞ք լորը։ «փարոսը» փոխել է արդեօք լեզուն, թէ շարունակում է գրաբարի նախնեաց կամակորութեամբ և մասամբ նորին։ Ցանկալի էր երևի որ իր համար կը ունէր 452 թւականը ոչ թէ 1882-ը։ Մնաս բարով։ Ողջունիր մերոնց։ Վախում եմ «Ахуевъ» անուանես, թէ չէ համբոյր էլ կուղարկէի քեզ։ Տխուր է տխուր։ Այնքան տխուր է, որ կը համաձայնէի մինչև անգամ Սերգիեցի «Ճանապարհորդական տպաւորութիւնները» էլ կարդալ… Քո

Ս. Դ.

առնել գործերից։ Ասում են միայն, որ իշխան Բիսմարկ, ձեռքով գերմանական միջազգային քաղաքականութեան ղեկավարող, մի ուրիշին կը յանձնէ ներքին հարցերի լուծումը։ Իշխան Բիսմարկի յաջորդը, ինչպէս լուր է տարածված, լինելու է Էլզաս-Լոտարինգիայի աժման փոխարքայ ֆելդմարշալ Մանտէյֆել, որ մի ժամանակ մրցում էր Բիսմարկի հետ, բայց վերջինին աջողվեցաւ հեռացնել նրան Բերլինի պալատից։ Բարօն Մանտէյֆել խիստ պահպանողական և մինչև անգամ յետադիմական է համարվում, բայց կառավարելով Ֆրանսիայից խլած նահանգները, նա ապացուցեց, որ պահպանողական լինելով, նա աւելի ազատամիտ է, քան թէ այդպէս անուանված կուսակցութիւնը։ Բարօն Մանտէյֆել հակառակ էր «կուլտուրական կռւին», որ սկսեցին ազատամիտները կաթոլիկ եկեղեցու դէմ և որ ներկայումս ներքին դժուարութիւններ է պատճառում։ Այժմ գերմանական բոլոր ճշմարիտ ազատամիտները բաժանում են Մանտէյֆելի կարծիքը, քանի որ ոստիկանական միջոցները կրօնական գործերի վերաբերութեամբ ոչնչին հետևանքներ ունեցան։ Գերմանական ժողովուրդը, ընտրելով բաւական թւով կաթոլիկ կուսակցութեան անդամներին, պարզ բողոքեց կառավարութեան միակողմանի քաղաքականութեան դէմ կրօնական հարցերի վերաբերութեամբ, իսկ ազգային ազատամիտների անկումը նրանց գործունէութեան հետևանքն է, որովհետև նրանք խիստ աւելի բերին ազատամտութեան դրօշակին Գերմանիայի մէջ։ Այնուամենայնիւ գերմանական կեղծ ազատամիտները անուղղելի են։ Նրանք ոչինչ չը սովորեցին և ոչինչ չը մոռացան։ Նրանք բողոքում են կառավարութեան և կենտրօնական կուսակցութեան համաձայնութեան դէմ, թէպէտ իրանք խօսում են պարլամենտական սկզբունքների դէմ։ Նրանք աշխատում են անուշադիր թողնել այն իրողութիւնը, որ կենտրօնը գերմանական պարլամենտի մէջ ամենաբազմաթիւ և միաձայն կուսակցութիւն է կազմում։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլիս, 5 նոյեմբերի

Փարիզու «Missions catholiques» անուն լրագրի մէջ հետևեալ տողերը կը կարդանք։

«Յիսուսեան վերապատուելի հայրերը արդէն Ամասիոյ և Մարզուանի մէջ դպրոցներ հաստատեր են։ Քանի մը օր առաջ երեք կրօնաւորներ մեկնեցան՝ Թոխաթի մէջ (Եւդոկիա) ուսումնարան մը հիմնելու համար, նոյն ժամանակ երկու կրօնաւոր ալ Ադանայի մէջ (Կիլիկիա) մի դպրոց հաստատեր են։ Արդէն Քրիստոնեայ դպրոցաց եղբայրները նոյն պաշտօնով Տրապիզոն հասեր են։ Կիմանանք որ դոմինիկեան հայրերը որ Մուսուլի մէջ քարոզչութեամբ կը զբաղին՝ դիտաւորութիւն ունին Վանայ, Բաղէշի և Մուշի մէջ դպրոցներ հաստատելու։ Անոնցմէ մին արդէն Վան ժամանած է։ Քաղաքին ընդհանուր կուսակալը՝ շատ քաղաքավարութեամբ ընդուներ է զայն թէպէտ, բայց դեռ դպրոցը բանալու թոյլտւութիւն չէ արած։ Կերևի թէ այդ պաշտօնատարը այնքան անկարող է որ մինչև անգամ իր կառավարութեան ճշմարիտ շահերը չը հասկընար։ Արդարև կաթոլիկ դպրոց մը յոյժ նպաստաւոր ըլլալով կրօնափոխութեան հոսանքին, թէ Գրան և թէ կաթոլիկ եկեղեցւոյ շահերուն այդ դպրոցները օգտակար են ամեն մասամբ։»

Անհաւատալի կարգ մը մարդիկ, որ հազիւ երկու տարի կայ Ֆրանսան արտաքսեց իր ծոցէն, իբր մանկութեան վնասակար, գաղափարոց ապականիչ և խիղճերը բռնաբարող։ Այսօր այժմ մի ապաստանարան կորանեն աշխարհիս մէկ անկիւնը և փոքր-Ասիան կընտրեն իրենց գործունէութեան ասպարէզ։ Խորհուրդը լաւ է և զայն յղացող վերապատուելիներուն սրամտութեանը արժանի։ Ո՞րտեղ պիտի գտնան աւելի փափուկ միտ և դիւրահաւան մի ժողովուրդ։ Այս օրէն ուրեմն կրնանք վստահ ըլլալ որ լատինականութիւնը արագութեամբ պիտի տարածուի փոքր Ասիոյ հայոց մէջ, և այսքան այլակրօն հայ ժողովրդեան մէջ պիտի հաշուի նաև լատին հայը։

Հայոց մէջ կրօնքի այս զանազանութիւնները պէտք էր անտարբեր թողուլ մեզ և պէտք էր հրճուէինք անգամ որ ուսումը և կրթութիւնը օտարազգիներուն ձեռքով ալ մեծ զարկ մը պիտի ընդունին մեր գաւառական ազգայնոց մէջ։ Բայց ներկայ պարագայի մէջ այլ է խնդիրը։ Մենք միշտ համոզուած կը մնանք թէ կրօնը չէ եղած երբէք մեր ազգայնութիւնը մինչև ցայժմ պահողը և թէ հայն միշտ հայ է ինչ կրօնի որ պատկանի. նոյն իսկ մահմետական եթէ ըլլայ, բաւական է որ ազգայնութեան հոգին չը մարի հայու մը սրտին մէջ։ Սակայն երբ կրօնափոխութեամբ հայը կ՚ըլլի կաթոլիկութեան, կամ աւելի ճիշդ խօսելով լատինականութեան գերիկը, մտահոգութիւններս սաստիկ պէտք է ըլլայ, վասն զի լատինական կրօնի հոգին մեր ազգին համար ազգայնութեան հոգւոյն հետ չէ կարող կենակցել։ Այս բան՝ շատ անգամներ բացէ ի բաց խոստովանած են կաթոլիկ եկեղեցւոյ Արևելքի մէջ ներկայացուցիչները. նոյն իսկ Հասունեան կարդինալը և Նորընտիր Ազարեանը, որք համարձակ յայտարարած են թէ իրենք բնաւ ազգութիւն չեն ճանաչեր, այլ միմիայն տիրող կառավարութեան հլու հնազանդութիւն և Հռոմի անսխալ պատգամներուն կատարումը գիտեն։ Ազգային լեզու, ազգային կազմակերպութեան ձգտումներ, շնորհուած արտօնութիւններու պահպանումը, ասոնք բոլոր ոչ միայն վնասակար կը նկատեն իրենց քարոզած կրօնին տարածմանը՝ այլ և անօգուտ և աւելորդ իսկ կը համարեն հանդերձեալ աշխարհին մէջ փրկութիւն գտնելու համար։

Այս կերպ կրօնափոխութեան հետևութիւններն որքան մեր ամբողջութեան վնասաբեր ըլլալը յայտնի է։ Առանց այս կամ այն դաւանութեան բացարձակ կողմնակից ըլլալու, երբ կը տեսնենք որ հայ մը՝ ընդունելով մի ծիսական փոփոխութիւն, կը հրաժարի նաև իր ազգութենէն, կը դադրի ինքզինքը հայ նկատելէ, կուրանայ զայն անգամ, մեծ ցաւ կը զգանք այդպիսի կրօնքի մը մեր մէջ տարածուիլը տեսնելով։

Հազարաւոր ընտանիքներ կան այսօր միայն Թիւրքիայի մէջ, մանաւանդ Կ. Պոլսոյ և Զմիւռնիայի, Անկիւրայի, Հալէպի և Պայազիտի մէջ, որք ոչ միայն լատինականութիւնը ընդունելով մոռցեր են իրենց մայրենի լեզուն, այլ և իրենց տոհմական և մկրտութեան անունը Ֆրանկացուցեր են։ Բացի այդ՝ անոնց բուն հայոց դէմ ունեցած ատելութիւնը և թշնամութիւնը ծանօթ է ամենուն—գիտէք դարձած քաջախը աւելի կծու կըլլայ։—Հայը անոնց համար ծաղու առարկայ մըն է, և գիտենք անոնց մէջ այնպիսիներ որ աւելի դիւրաւ կը խոստովանին անարգ արհեստով մը ապրելնին, քան թէ սերունդով հայ ըլլալնին։

Յիսուսեան վերապատուելիներուն Հայաստանի ամեն կողմ տարածուիլն, թէպէտ և դպրոցներ բանալու համար, մեզ նկատմամբ շատ ուրախալի բան մը չէ ուրեմն։ Բնական է որ անոնց դպրոցները պիտի յաճախեն հայ մանկտիք, եթէ չը գտնեն նոյնչափ զարգացեալ ազգային դպրոց մը այն քաղաքներուն և գիւղերուն մէջ։ Իսկ բազդաւոր հայաբնակ կենտրոններէն շատերը զուրկ են այդպիսի դպրոցներէ և հայ ծնողք, որ ինչ պայմանով որ ըլլայ կուզեն կրթութիւն տալ իրենց զաւակաց, առանց և այդ կրթութեան հետևանք և ազգավնաս հետևանքը նախագուշակելու, պիտի փութան յանձնել զայն յիսուսեաններու մօտ, որք, ինչպէս յայտնի է, խիստ վարժ են նորա փափուկ ուղեղները ուզած ձևովին ձուլելու։

Ի՞նչ փոյթ մեզի երբ հայը այս կամ այն կրօնքը կը դաւանի, եթէ կը պահէ միանգամայն հայութեան բոլոր միւս հանգամանքները։ Եթէ Նախկին Մխիթարեանք ըլլային Հայաստանի մէջ դպրոցները բացող, ճ, այն ատեն մեր պարտքն էր ամեն ուժովնիս խրախուսել անոնց այդ ձեռնարկութիւնները, խրատել անգամ ծնողք որ օգուտ քաղեն անոնցմէ, վասն զի անոնց ձեռօք հայ երիտասարդութիւնը կը ստանար ուսման հետ նաև ազգային դաստիարակութիւն։ Մինչդեռ այժմ՝ լատինականութեան յարելով, հայ գաւառացին՝ կարելի է որ ուղիղ գծով երկնից արքայութեանը արժանանայ, բայց անպատճառ պիտի դադարի հայ լինելէ։

Մեզ համար կանխելը աւելի հարկաւոր է քան թէ ապաքինելը։

Յիսուսեաններուն այս կերպ մարախի նման հայ գաւառներու մէջ տարածուիլը, և անոնց բուն նպատակը յայտնելը պէտք է բաւական ըլլայ, որ ամեն կողմ մեծերները հսկեն անոնց արարքներուն վրայ, խոչընդոտ ըլլան անոնց այն տեղերը հաստատուելուն և յառաջանալուն, և այս՝ ինչպէս կը կարծեն շատերը, հալածելով կարելի չէ ձեռք բերել, այլ անոնց ըրածէն լաւագոյնը ընելով։

Այս պարտաւորութիւնը որու աւելի վայել է, եթէ ոչ Էջմիածնի։

Ե. Ա.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լրագիրները հաղորդում են որ գերմանական կայսր Վիլհելմ այս օրերս փոքր ինչ մրսեց, բայց այնուամենայնիւ կարողացաւ ընդունել թագաժառանգին։

—Բիսմարկ մի մասնաւոր խօսակցութեան ժամանակ յայտնեց որ կաշխատի կազմել մինիստրութիւն կամ կենտրօնի, կամ ազատամիտ կուսակցութեան անդամներից։

—Գերմանական սօցիալիստների պարագլուխներ Բեբէլ և Լիբկնէխտ հրատարակեցին մի յօդուած, որի մէջ յայտնում են թէ պահպանողական, կայսերական կուսակցութիւնը առաջարկում էր նրանց որ կօգնի սօցիալիստների կանդիդատների ընտրութեանը, այն պայմանով որ սօցիալիստներն էլ քուէարկեն պահպանողական կուսակցութեան պրօէկտների համար բոյխատագում։ Այնուհետև յետադէմները խոստանում էին վերցնել տալ սօցիալիստների դէմ օրէնքները։ Բայց սօցիալիստները չը համաձայնվեցան այդ պայմանների հետ։

—«Neue Freie Presse» լրագրին Կ. Պոլսից հաղորդում են, որ վերջին ժամանակներում սուլթանի պալատում շատ անգամ խորհրդակցութիւններ են կատարվում, որոնց մէջ բացի մինիստր-նախագահ Սայիդ-փաշայից, մասնակցում էր և ներքին գործերի մինիստր Մահմուդ-Նէդիմ-փաշա։ Խորհրդակցութեան առարկան գաղտնի է պահվում, այնուամենայնիւ ամենքը համոզված են, որ նա սերտ կապ ունի Գէջաւի մէջ պատահած ապստամբութեան հետ։ Կ. Պոլսում տեղեկութիւններ են ստացված, որ արաբների ապստամբութիւնը մեծ չափեր է ստանում և որ արաբները դիտաւորութիւն ունեն իրանց անկախութիւնը հրատարակել փադիշահից։ Թիւրքաց կառավարութիւնը այդ պատճառով դիտաւորութիւն ունի վճռողական հարուած տալ արաբներին։ Այդ նպատակին հասնելու համար սուլթանը Գէջաւի գլխաւոր-հրամանատար նշանակեց Հաֆիզ-Իզզէտ-փաշային։

—Bohemia» լրագրում Կ. Պոլսից մէկ նամակ է տպված, որի մասին լրագիրը յայտնում է, թէ նամակի մէջ հաղորդված տեղեկութիւնները հաստատ աղբիւրներից են ստացված։ Այդ նամակի մէջ ասված է, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը արդէն չորս ամիս առաջ իմացաւ իր ագէնտների ձեռքով, որ աւստրիական կառավարութիւնը դիտաւորութիւն ունի գինուորագրութիւն մտցնել Բօսնիա և Հէրցէգօվինա նահանգներում։ Վերոյիշեալ գործակատարները հաղորդեցին, որ Սարաէվում աամենքին յանձնարարված է նշանակված գինուորագրութեան սխեման քննելու համար։ Թիւրքաց կառավարութիւնը անյապաղ հրամայեց Վիէննայի իր ներկայացուցչին բողոքել գինուորագրութիւն մտցնելու դէմ։ Թիւրքաց ներկայացուցիչներին տուած շրջաբերականը հետևեալ խօսքերով է վերջանում։ «Մենք բողոքում ենք այդպիսի գործողութեան դէմ, որովհետև դրանով խախտվում են սուլթանի բարձրագոյն իրաւունքները և դա հակառակում է 1879 թւի ապրիլի 21-ին Աւստրօ-Ունգարիայի և Բ. Դրան մէջ կապված դաշնագրին»։ Վերջը նամակի մէջ ասված է, որ աւստրիական կառավարութիւնը մասնաւոր ճանապարհով գիտէր Թիւրքաց գեներալներից մէկին, որը յայտնի է իր կառավարչական ընդունակութիւններով, հարցնելով, արդեօք չի համաձայնվի նա յայտնի պայմաններով Բօսնահէրցէգօվինական մէկ նոր զօրք կազմակերպել։ Գեներալի հետ բանակցութիւնները ոչ մի հետևանք չունեցան։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բերլինում Հրեղէն Երկրից բերված վայրենիների մէկ ընտանիք է պահվում։ Ընտանիքը բաղկացած է ութ հասակաւոր անձերից և երկու մանուկներից, որոնք զարմացնում են ամենքին իրանց չատակերութեամբ։ Դրանք իւրաքանչիւր օր ուտում են երեսուն ֆունտի չափ միս, մեծ բանակութեամբ հացի հետ։ Այդ վայրենիների ամենասիրելի կերակուրը ծովային խխունջներն են։ Պտուղներ և ընդեղէններ բոլորովին չեն ուտում։ Բազմաթիւ հասարակութիւն գնում է տեսնելու Հրեղէն Երկրի այդ վայրենիներին և ընծայում է նրանց զանազան քաղցրեղէններ, որոնց բոլորովին ձեռք չեն տալիս նրանք։

* * *

Արտասահմանեան լրագիրները հաւաստացնում են, որ հռչակաւոր երգչուհի Պատտի սաստիկ նախապաշարմունքներ ունի։ Դեռ ես մանուկ հասակում նրան գուշակեցին, որ ծովը կը լինի նրա գերեզմանը։ Նա հաւատում էր այդ բանին, և ամենևին չէր վստահանում Նոր-Աշխարհի հրաւէրը ընդունել այնտեղի բեմի վրա երգելու համար։ Վերջին ժամանակում նա փոխեց իր վճիռը, բայց միայն այն պատճառով որ նրան մի և նոյն ժամանակ գուշակեցին, թէ նա երրորդ անգամ կը լինի մարդու գնացած, իսկ նրա այժմեան երկրորդ ամուսինը, Նիկոլինին, կենդանի է և ուղեկցում է նրան։ Այնուամենայնիւ Ամերիկա գնալուց առաջ, Պատտին կտակ թողեց և կարգադրեց, որ եթէ մեռնի, իր մարմինը Անգլիա տեղափոխեն և թաղեն իր այնտեղի կալուածքի մէջ։ Ամերիկացիները անհամբերութեամբ սպասում են նրան և արդէն ներկայացումների տեղերը առաջուց առասպելական գներով են ծախվում։ Ամերիկացիների ոգևորութիւնը մինչև այնտեղ հասաւ, որ բանկիրների մէկ գործարանատէր Նիւ-Եօրկում առաջարկեց վաթսուն հազար ֆրանկ միայն նրա համար, որ Պատտին կօնցէրտների համար երաժշտական գործիքները իրանից վերցնեն։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 13 նոյեմբերի։ „Порядокъ" լրագիրը հաղորդում է. վերաքննվում է ծառայողներին ձանապարհածախս տալու հարցը։ Հաշիւը ձիաների թւի համեմատ կը փոխարինվի ճանապարհական հաղորդակցութիւնների կանօնների համեմատ։ Նոյեմբերի 12-ին էկսպերտները դրաշեցին։ Հրէաներից գինու գործարանների պահելու հարցի քննութիւնը յետաձգված է մինչև յունվար։ Մշակված կանօնները խմիչքների մասին ույժ չեն ունենայ մայրաքաղաքների, Օդեսայի, Լեհաստանի, Օստզէյեան երկրի, Տուրկեստանի և Անդրկովկասի մէջ։ Այդ տեղերի համար առանձին խորհրդակցութիւններ կը լինեն տեղական ներկայացուցիչներով։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 13 նոյեմբերի։ Ուրբաթ Եգիպտոսի շրջականներում հիւանդութիւն յայտնվեցաւ ժանտախտի նշաններով։ Բոլոր միջոցները գործադրված են։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 14 նոյեմբերի։ Երէկ ժամի 3-ին պետական պալիցիայի բաժնի նիստի ժամանակ, մի երիտասարդ ըստ երևոյթին հրէայ, կանչելով գեներալ Չերեվինին բացատրութիւնների համար, նրա վրա բէվօլվեր արձակեց։ Գնտակը ծակեց վերեւի հագուստը առանց վնաս պատճառելու։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 նոյեմբերի։ „Правит. Вѣстн." լրագիրը հաղորդում է. գեներալ Չերեվինի վրա րէվօլվեր արձակողը յայտնվեցաւ Գրօդնենսկայա նահանգի ազնուական Նիկօլայ Սանկօվսկի, որ հասել է Ս. Պետերբուրգ Նորերումն Մօրշանսկից։ Նա յայտնեց, որ իր հետ եկել է Մելնիկօվ։ Մելնիկօվ կալանաւորված է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 13 նոյեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր., երկրորդ 91 ր., երրորդ 92 ր., չորրորդ 90 ր. 75 կ., հինգերորդ 90 ր. $50\frac{1}{2}$ կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 220 ր., 50 կ., երկրորդ 214 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 89 ր. 87 կ., երկրորդ 89 ր. 87 կ., երրորդ 90 ր., ոսկի 7 ր. 70 կ.։ Ռուսաց 1 ռուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 25,69 պէնս, Ամստերդամի վրա 130,12 պէնս, ռուսաց 100 ռուբլ Համբուրգի վրա 219 մարկ 25 պֆ., Փարիզի վրա 270 ֆրանկ 50 սանտիմ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ